

Kodeks karny. Komentarz

Wydanie 6.

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Kodeks karny

z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 88, poz. 553)

Tekst jednolity z dnia 28 kwietnia 2022 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138)

(zm.: Dz.U. z 2022 r. poz. 1726, poz. 1855; druk sejmowy Nr 1911 i 2024)

Część ogólna

Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej

Literatura: *I. Andrejew*, O dystans do tzw. finale Handlungslehre, PiP 1972, Nr 6; *I. Andrejew*, O pojęciu winy w polskim prawie karnym, PiP 1982 Nr 7; *I. Andrejew*, Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw, Warszawa 1978; *K. Banasik*, Karalność przestępstwa ze skutkiem oddalonym w czasie, PiP 2012, Nr 10; *K. Banasik*, Zrzeczenie się przedawnienia, Prok. i Pr. 2012, Nr 3; *J. Barcz*, Traktat z Lizbony. Podstawy prawne Unii Europejskiej, Warszawa 2010; *A. Barczak-Oplustil*, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych, CzPKiNP 2003, Nr 2, CzPKiNP 2004, Nr 2; *A. Barczak-Oplustil*, Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu, CzPKiNP 2005, Nr 2; *A. Barczak-Oplustil*, Zasada koincydencji winy i czynu w Kodeksie karnym, Kraków 2016; *H.J. Bartsch*, Zakaz stosowania tortur i złego traktowania w europejskim systemie ochronnym, w: *J. Skupiński* (red.), Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, Warszawa 1995; *P. Bartula*, Kara śmierci powracający dylemat, Kraków 2007; *M. Bielski*, Naruszenie reguł ostrożności czy nadmierna ryzykowność zachowania jako właściwe kryterium prawnokarnego przypisania, CzPKiNP 2004, Nr 1; *E. Bieńkowska*, *A. Kremplewski*, Zakaz tortur w prawie międzynarodowym, w: *A. Rzepliński* (red.), Prawa człowieka a policja. Problemy teorii i praktyki, Legionowo 1994; *R. Bierzanek*, *J. Symonides*, Prawo międzynarodowe publiczne, Warszawa 2000; *K. Binding*, Die Normen und ihre Übertretung, Lipsk 1916; *M. Bliźniak*, Specyfika regulacji mens rea w polskim kodeksie karnym na tle prawa krajów anglosaskich, Prok. i Pr. 2018, Nr 10; *A. Błachnio-Parzych*, Miejsce popełnienia czynu zabronionego przez podżegacza i pomocnika – zarys problematyki, Pal. 2006, Nr 7–8; *M. Błaszczuk*, Instytucje zatarcia skazania w polskim prawie karnym, SI 2006, t. 46; *M. Bojarski* (red.), Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna, Warszawa 2004, 2007; *M. Bojarski*, Wykonanie rezolucji XIV Kongresu AIDP w przygotowywanej kodyfikacji polskiego prawa o wykroczeniach, w: Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, AUWr 1991, Nr 28; *M. Bojarski*, *W. Radecki*, Kodeks wykroczeń. Komentarz, Warszawa 2011; *M. Bojarski*, *W. Radecki*, Spory na tle różnicowania wykroczeń i przestępstw, w: *A. Marek*, *T. Oczkowski* (red.), Problem spójności Prawa Karnego z perspektywy jego nowelizacji, materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa karnego, Toruń 20–22.9.2010 r., Warszawa 2011; *T. Bojarski*, Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu, Warszawa 2003; *T. Bojarski*, Uwagi ogólne o pojęciu przestępstwa i wykroczenia, w: *S. Waltoś* (red.), Księga dedykowana dr Ewie Weigend, CzPKiNP 2011 – numer specjalny; *T. Bojarski*, W sprawie ustawy względniejszej, NP 1971, Nr 5; *T. Bojarski*, *A. Gimbut*, *C. Gofroń*, *A. Wąsek*, *J. Wojciechowski*, Prawo karne, Lublin 1994; *T. Bojarski*, *E. Kruk*, *E. Skrętowicz*, Komentarz. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, Warszawa 2014; *J.S.F. Böhrer*, Observationes selectae ad B. Carpzovii Practicam novam Rerum Criminalium imperiale saxonicam, Frankfurt am Main 1759; *T. Brzeziński*, *J. Grajkowski*, Glosa dotycząca przepisów intertemporalnych dotyczących zmiany ustawy o komornikach sądowych i egzekucji, PPE 2015, Nr 10; *K. Buchała*, Bezprawność przestępstw nieumyślnych oraz wyłączające ją dozwolone ryzyko, Warszawa 1971; *K. Buchała*, Prawo karne materialne, Warszawa 1989; *K. Buchała*, *L. Kubicki*, Zasady odpowiedzialności karnej w przyszłej konstytucji, PiP 1987 Nr 10; *K. Buchała*, *A. Zoll*, Polskie prawo karne, Warszawa 1996; *K. Buczkowski*, Wymiar sprawiedliwości wobec nieletnich w wybranych krajach, Warszawa 2018; *S. Budziński*, Wykład porównawczy prawa karnego, Warszawa 1868; *K. Burdziak*, Aspekt wolicjonalny zamiaru bezpośredniego i ewentualnego – rozważania na tle kwalifikowanych typów przestępstwa zabójstwa, Prawo w Działaniu Sprawy Karne 2020, Nr 43; *K. Burdziak*, Czas popełnienia czynu zabronionego określonego w art. 162 § 1 KK, WPP 2016, Nr 1; *J. Bury*, Zasada humanitaryzmu w polskim prawie karnym, w: *M. Kuć*, *I. Niewiadomska* (red.), Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna, Lublin 2004; *M. Byczyk*, Normy ostrożności w prawie karnym, Poznań 2016; *M. Byczyk*, O wątpliwościach związanych z teorią działania jako podstawą wyznaczania czasu popełnienia czynu zabronionego, PS 2015, Nr 10; *B. Carpov*, Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium, Pars I – Wittebergae, 1670; *L. Chelmiński-Tyszkiewicz*, Bezrobocie a prawo karne, PS 2003, Nr 10; *M. Cieślak*, Dzieła wybrane. Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia, t. 3, Kraków 2011; *M. Cieślak*, Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia, Warszawa 1994; *W. Cieślak*, Evolucja systemu sankcji w polskich kodeksach karnych, GSP 2011, t. I; *W. Czaplinski*, *A. Wyrozumka*, Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe, Warszawa 2004; *P. Czarnecki*, *A. Matukin*, Terytorialny zakres obowiązywania ustawy karnej procesowej, CzPKiNP 2009, Nr 1; *Z. Cwiąkalski*, *A. Zoll*, Przegląd orzecznictwa SN, NP 1988, Nr 10–12; *P. Daniluk* (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, Warszawa 2019; *P. Daranowski i in.*, Poland, w: *K. Roach* (red.), Comparative Counter-Terrorism Law, New York 2015; *K. Daszkiewicz*, Motyw przestępstwa, Pal. 1961, Nr 9; *K. Daszkiewicz*, Przestępstwo z premedytacją, Warszawa 1968; *K. Dąbkiewicz*, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 2013; *M. Dąbrowska-Kardas*, *P. Kardas*, Czyn ciągły i ciąg przestępstw. Komentarz do art. 12 i 91 Kodeksu karnego, Kraków 1999; *M. Dąbrowski*, Obywatelstwo polskie a obywatelstwo Unii Europejskiej, PiP 2005, Nr 2; *M. Derek*, Granice przestrzennego obowiązywania polskiej ustawy karnej, PS 2018, Nr 3; *R. Dębski*, Kilka uwag

o kryminalizacji i o ustawowej określoności czynów zabronionych, w: *A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska* (red.), *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej*. Księga Jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego, Warszawa 2013; *R. Dębski*, Pozaustawowe znamiona przestępstwa. O ustawowym charakterze norm prawa karnego i znamionach typu czynu zabronionego nie określonych w ustawie, *Łódź 1995*; *R. Dębski*, Uwagi o konstytucyjnym ujęciu zasady nullum crimen sine lege, *PiP 1992*, Nr 5; *M. Dietrich, B. Namysłowska*, *Prawo karne – część ogólna*, Warszawa 1998; *J. Długosz*, Ustawowa wyłączność i określoność w prawie karnym, Warszawa 2016; *E. Dreher*, Für und wider die Todesstrafe, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 1958, t. 70; *T. Dukiet-Nagórska*, Tak zwane przestępstwa zbiorowe w polskim prawie karnym, Katowice 1987; *T. Dukiet-Nagórska* (red.), *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, Warszawa 2010; *P.J.A. Feuerbach*, *Lehrbuch des gemeinen Deutschland geltenden Peinlichen Rechts*, Gießen 1801; *M. Filar*, O podwójnej roli zamiaru w prawie karnym, w: *R. Rutkowski, Z. Majchrzak* (red.), *Materiały VII Krajowej Konferencji Sekcji Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, „Teoria i praktyka oceny poczytalności”*, Warszawa 1988; *B. Filek*, Środek karny obowiązku naprawienia szkody po nowelizacji w kontekście zasady lex mitior retro agit, w: *W. Cieślak, S. Steinborn* (red.), *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacja*, Warszawa 2013; *R.E. Franken*, *Psychologia motywacji*, Gdańsk 2005; *S. Frankowski*, *Przestępstwa kierunkowe w teorii i praktyce*, Warszawa 1970; *I. Fredrich-Michalska, B. Stachurska-Marcińczak* (red.), *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1997; *A. Gaberle, M. Korcyl-Wolska*, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002; *M. Gałgka*, Głosa do post. SN z 27.9.2011 r., III KK 89/11 (dotycząca czasu popełnienia przestępstwa ciągłego), *Prok. i Pr.* 2013, Nr 1; *J. Gałka*, *Ograniczenie wykonywania polskiej jurysdykcji karnej w stosunku do przestępstw popełnionych na pokładzie obcego statku podczas korzystania przez niego z prawa nieszkodliwego przepływu przez polskie morze terytorialne*, *PL 2019*, Nr 3; *T. Gardocka*, *Opinia z 24.3.2022 r. dotycząca projektu zmian w Kodeksie karnym (druk sejmowy nr 2024, data projektu: 22 lutego 2022 r.)*, *BAS 2022*; *L. Gardocki*, *O ustawowym zagrożeniu karą w kontekście ujęcia znamion przestępstwa – po raz drugi*, w: *A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska* (red.), *Problemy wymiaru sprawiedliwości. Księga Jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego* Warszawa 2013; *L. Gardocki*, *W sprawie definicji przestępstwa ciągłego i kwestii czasu jego popełnienia*, *PiP 1989*, Nr 11; *L. Gardocki*, *Zarys prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 1985; *L. Gardocki*, *Zasada nullum crimen sine lege a akty normatywne naczelnych organów administracji*, *PiP 1969*, Nr 3; *L. Gardocki*, *Zasady obowiązywania ustawy. O reformie prawa karnego*, *Pal.* 1996, Nr 3–4; *L. Garlicki*, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2007; *P. Gensikowski*, *Odstąpienie od wymierzenia kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2011; *P. Gensikowski, A. Marek*, *Konstrukcja czynów współlukaranych i jej implikacje praktyczne*, *Prok. i Pr.* 2004, Nr 10; *J.K. Gierowski*, *Stan silnego wzburzenia jako przedmiot sądowej ekspertyzy psychologicznej*, *Pal.* 1995, Nr 3–4; *J. Giezek*, *Kilka uwag o ujęciu nieumyślności w nowym kodeksie karnym*, *NKPK 1998*, t. IV; *J. Giezek*, *Przyczynowość oraz przypisanie skutku w prawie karnym*, Wrocław 1994; *J. Giezek*, *Świadomość sprawcy czynu zabronionego*, Warszawa 2013; *J. Giezek*, *W sprawie modyfikowania terminów przedawnienia karalności*, w: *Z. Banaszczuk i in.*, *Prawo wobec problemów społecznych*, Księga Jubileuszowa Profesor Eleonory Zielińskiej, Warszawa 2016; *J. Giezek*, *„Zezwolenie” na naruszenie dobra prawnego – negatywne znamię typu czy okoliczność kontratypowa*, w: *Ł. Pohl* (red.), *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarcza*, Poznań 2009; *J. Giezek, P. Kardas*, *Mechanizmy redukcyjne przy wielości przestępstw a kolizja ustaw w czasie*, w: *J. Majewski* (red.), *Reguły intertemporalne w prawie karnym*, Warszawa 2019; *A. Gimbut*, *Następstwa czynu od których zależy wyższa karalność w prawie polskim na tle porównawczym*, Warszawa 1966; *W. Gontarski*, *Pod latarnią jest najciemniej. Art. 4 § 1 KK, GS 2005*, Nr 6; *A. Górski, A. Sakowicz*, *Komentarz do Decyzji Ramowej Rady z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi*, w: *E. Zielińska* (red.), *Prawo Wspólnot Europejskich a prawo polskie. Dokumenty karne, cz. 2*, Warszawa 2005; *J. Gregorowicz*, *Definicje w prawie i w nauce prawa*, Łódź 1962; *B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik* (oprac.), *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, Toruń 1993; *T. Grzegorzczak*, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 1998; *A. Grześkowiak*, *Głosa do wyr. SN z 8.9.1981 r.*, *IV KR 193/81, PiP 1983*, Nr 7–8; *A. Grześkowiak*, *Kara pozbawienia wolności względem nieletnich w prawie karnym europejskich państw socjalistycznych*, Warszawa 1976; *A. Grześkowiak*, *Kara śmierci w pracach Sejmu i Senatu RP w latach 1989–1991*, w: *S. Waltoś* (red.), *Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993; *A. Grześkowiak*, *Odpowiedzialność karna za zbrodnie komunistyczne według polskiego prawa karnego*, w: *L. Gardocki, M. Królikowski, A. Walczak-Zochowska* (red.), *Gaudium in litteris est. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesor Genowefie Rejman w osiemdziesiąt rocznicę urodzin*, Warszawa 2005; *A. Grześkowiak, K. Grześkowiak-Gracz*, *Analiza zamiaru ewentualnego na przykładzie jednej sprawy*, *Pal.* 2010, Nr 1–2; *A. Gubiński*, *Zabójstwo pod wpływem silnego wzruszenia*, Warszawa 1961; *R. Hałas*, *Odpowiedzialność karna nieletniego na tle kodeksu karnego z 1997 r.*, *Lublin 2006*; *S. Hoc*, *Głosa do post. SN z 15.2.2002 r.*, *WK 1/02, OSP 2003*, Nr 3; *P. Hofmański*, *Europejska Konwencja o Zapobieganiu Torturom oraz Innym Formom Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania lub Karania*, *PWP 1993*, Nr 3–4; *P. Hofmański* (red.), *Kodeks postępowania karnego. Suplement do t. 1–3, Komentarz*, Warszawa 2004; *P. Hofmański*, *Komentarz do Europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu*, w: *E. Zielińska* (red.), *Standardy prawne Rady Europy. Teksty i Komentarze*, t. 3, *Prawo karne*, Warszawa 1997; *P. Hofmański*, *Komentarz do wybranych przepisów Europejskiego Porozumienia w sprawie osób uczestniczących w postępowaniu przez Europejską Komisją oraz Europejskim Trybunałem Praw*

Człowieka, w: *E. Zielińska* (red.), *Standardy prawne Rady Europy. Teksty i komentarze*, t. 3, Prawo karne, Warszawa 1997; *P. Hofmański*, *Zasada humanizmu w prawie karnym*, w: *W. Cieślak, S. Steinborn* (red.), *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacje*, Warszawa 2013; *Z. Holda*, *Komitet Zapobiegania torturom Rady Europy a standardy traktowania więźniów*, w: *L. Leszczyński, E. Skrzętowicz, Z. Holda* (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; *P. Horoszowski*, *Afekt w prawie i w życiu*, PiP 1962, Nr 10; *E. Hryniewicz-Lach*, *Kara kryminalna w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2015; *R. Hube*, *Ogólne zasady nauki prawa karnego*, Warszawa 1830; *M. Hudzik*, *Głosa do uchw. SN z 21.5.2004 r.*, I KZP 6/04, Pal. 2004, Nr 8; *K. Indeck*, *A. Liszewska*, *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, karze i środkach penalnych*, Warszawa 2002; *M. Jachimowicz*, *Immunitet zakrajowości w procesie karnym*, PS 2004, Nr 11–12; *J. Jakubowska-Hara*, *Posiedzenie Polskiej Sekcji AIDP (3.10.1996 r.)*, PiP 1997, Nr 5; *K. Wojtyła*, *Osoba i czyn*, w: *T. Styczeń* (red.), *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin 2011; *K. Wojtyła*, *Osobowa struktura samostanowienia*, w: *T. Styczeń* (red.), *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin 2011; *K. Wojtyła*, *Transcendencja osoby w czynie a autoteleologia człowieka*, w: *T. Styczeń* (red.), *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin 2011; *B. Janiszewski*, *Humanitaryzm jako zasada sądownego wymiaru kary*, w: *B. Janiszewski* (red.), *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Prof. A. Tobisowi*, Poznań 2004; *B. Janiszewski*, *„Sprawiedliwość kary”*. Rozważania w świetle prawnych podstaw jej wymiaru, w: *A.J. Szware* (red.), *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Aleksandra Ratajczaka*, Poznań 1999; *C. Jaroszek*, *Zasady działania Komitetu Europejskiego do spraw zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT)*, Rady Europy w Strasburgu (Konferencja w Bristolu, 8–9.9.1997 r.), Prok. i Pr. 1998, Nr 2; *A. Jezusek*, *Głosa do uchw. SN z 25.5.2010 r.*, I KZP 5/10 (dotycząca przedawnienia karalności zbrodni komunistycznych), CzPKiNP 2010, Nr 3; *Z. Jędrzejewski*, *Bezprawność jako element przestępności czynu*, Warszawa 2009; *Z. Jędrzejewski*, *Czy zakaz stosowania tortur ma charakter absolutny?*, w: *M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łucarz* (red.), *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga Jubileuszowa Profesora Zofii Sienkiewicz*, Wrocław 2015; *Z. Jędrzejewski*, *Usiłowanie z zamiarem ewentualnym. Przyczynek do nauki o tzw. podwójnym usytuowaniu zamiaru*, PiP 2003, Nr 8; *T. Kaczmarek*, *Finalizm w polskim prawie karnym jako problem metodologiczny*, PiP 1972 Nr 1; *T. Kaczmarek*, *Metodologiczne aspekty sporów wokół pojęcia czynu w polskim prawie karnym*, w: *T. Kaczmarek*, *Rozważania o przestępstwie i karze. Wybór prac z okresu 40-letniej naukowej twórczości*, Warszawa 2006; *T. Kaczmarek*, *O czynie ludzkim i jego znaczeniu w prawie karnym (na marginesie książki Władysława Mąciora)*, PiP 1991, Nr 3; *T. Kaczmarek*, *O finalnej winy na gruncie doktryny polskiej*, PiP 1970, Nr 6; *T. Kaczmarek*, *O kontratypach raz jeszcze*, PiP 2009, Nr 7; *T. Kaczmarek*, *O relacji społecznego niebezpieczeństwa czynu do jego bezprawności*, w: *T. Kaczmarek*, *Rozważania o przestępstwie i karze*, Warszawa 2006; *T. Kaczmarek*, *O tzw. okolicznościach „wyłączających” bezprawność czynu*, PiP 2008, Nr 10; *T. Kaczmarek*, *Spory wokół charakteru odpowiedzialności karnej sprawców przestępstw popełnionych w warunkach zwinionej niepoczytalności*, PiP 2004, Nr 1; *T. Kaczmarek*, *Spory wokół pojęcia winy w prawie karnym*, w: *L. Leszczyński, E. Skrzętowicz, Z. Holda* (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005; *T. Kaczmarek*, *Spory wokół przyczynowości zaniechania i przypisywania jego skutku*, w: *L. Pohl* (red.), *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, Poznań 2009; *A. Kaftal*, *Głosa do uchw. SN z 8.4.1966 r.*, VI KO 42/62, PiP 1967, Nr 4–5; *A. Kaftal*, *Obowiązywanie zasady ne bis in idem przy przestępstwie ciągłym*, Pal. 1964, Nr 3–4; *A. Kaftal*, *Przestępstwo ciągłe w polskim prawie karnym*, Warszawa 1985; *S. Kalinowski*, *Polski proces karny*, Warszawa 1971; *A.M. Kania*, *Zasada humanitaryzmu w kontekście unormowań prawno Karnych*, NPKP 2010, t. XXVI; *J. Karczewski*, *Sprawozdanie z posiedzenia Komitetu Nauk Prawnych PAN* (Warszawa, 10 III 2016), PiP 2016, Nr 6; *P. Kardas*, *Kilka uwag o znaczeniu zmiany normatywnej dla zakresu penalizacji w kontekście zasad intertemporalnych*, w: *A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak* (red.), *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, t. 1, Toruń 2014; *P. Kardas*, *Problem warunkowego zawieszenia wykonania kary w kontekście zasad wymiaru kary łącznej oraz reguł intertemporalnych*, w: *J. Majewski* (red.), *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie. Pokłosie IX Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, Toruń 2013; *P. Kardas*, *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym materialnym*, Kraków 1999; *P. Kardas*, *Zasady odpowiedzialności za przestępstwo w warunkach ciągłości w świetle regulacji nowego polskiego Kodeksu karnego z 1997 r.*, CzPKiNP 1999, Nr 1; *P. Kardas*, *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011; *M. Kliś*, *Źródła obowiązku gwaranta w polskim prawie karnym*, CzPKiNP 2000, Nr 2; *C.P. Kłak*, *Eliminacyjne kary dyscyplinarne w ustawach korporacyjnych (notariusz, radcowie prawni, adwokaci) zasada humanizmu (humanitaryzm)*, w: *W. Cieślak, S. Steinborn* (red.), *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacje*, Warszawa 2013; *C.P. Kłak*, *Godność człowieka a zwalczanie terroryzmu. Zasada humanitaryzmu prawa karnego a reakcja państwa na przestępstwo terrorystyczne*, w: *K. Lankosz, M. Chorośnicki, P. Czubik* (red.), *Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego* (Bielsko-Biała, 18–19.6.2005 r.), Bielsko-Biała 2005; *K. Kmąk*, *Kilka uwag o propozycji nowelizacji art. 12 i 115 Kodeksu karnego, Prawo w Działaniu 2020*, Nr 43; *K. Kmąk*, *O zastrzeżeniu kary za czyn ciągły (odpowiedź Profesorowi Łukasowi Pohlowi)*, *Prawo w Działaniu 2021*, Nr 47; *J. Kochanowski*, *Przestępstwa kwalifikowane przez następstwa w kodeksie karnym*, PiP 1972, Nr 1; *V. Konarska-Wrzošek*, *Nowe przepisy intertemporalne – wątpliwości i trudności w ich praktycznym stosowaniu*, w: *M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łucarz*, *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej*.

Księga Jubileuszowa Profesor Zofii Sienkiewicz, Wrocław 2015; *V. Konarska-Wrzošek*, Prawny system postępowania z nieletnimi, Warszawa 2013; *V. Konarska-Wrzošek*, *T. Oczkowski*, Prawo karne skarbowe. Zagadnienia materialnoprawne i wykonawcze, Toruń 2005; *P. Konieczniak*, Czyn jako podstawa odpowiedzialności w prawie karnym, Kraków 2002; *J. Kostarczyk-Gryszka*, Kumulatywny zbieg przepisów ustawy określających przestępstwo umyślne oraz przestępstwo nieumyślne, PiP 1973, Nr 4; *J. Kostarczyk-Gryszka*, Problemy prawa karnego międzyczasowego, NP 1970, Nr 9; *E. Kowalewska-Borys*, O możliwości prawnej dopuszczalności stosowania tortur w polskim prawie karnym, w: *L. Paprzycki*, *Z. Rau* (red.), Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu, Warszawa 2009; *M. Kowalewska-Lukuć*, Wina w prawie karnym, Warszawa 2019; *M. Kowalewska-Lukuć*, Zamiar ewentualny w świetle psychologii, Ars boni et aequi, Poznań 2015; *W. Krajewski*, Konieczność, przypadek, prawo statystyczne, Warszawa 1977; *J. Krech*, *G. Kowalski*, Kara kryminalna, jej wymierzanie i wykonywanie w świetle przepisów Konstytucji RP z 2.6.1997 r., w: *M. Kuć*, *J. Niewiadomska* (red.), Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna, Lublin 2004; *A. Kremplewski*, Europejska Konwencja o Zapobieganiu Torturom – nowy mechanizm ochrony praw człowieka, Biuletyn Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego, Ośrodek Informacji i Dokumentacji Rady Europy 1992, Nr 2–3; *A. Kremplewski*, Policja a zakaz tortur oraz innego nieudzielnego traktowania, w: *M. Wędrychowski* (red.), Prawa jednostki a prawo karne, Warszawa 1995; *M. Król-Bogomińska*, „Formy winy” w prawie karnym w świetle psychologii, Warszawa 1991; *M. Król-Bogomińska*, Kary pieniężne w prawie antymonopolowym w ustawie o ochronie konkurencji i konsumentów w europejskim prawie wspólnotowym, Warszawa 2001; *P. Kruszyński*, Zakres obowiązywania reguły in dubio pro reo w procesie karnym, PiP 1979, Nr 10; *E. Krzymuski*, System prawa karnego, ze stanowiska nauki trzech kodeksów, obowiązujących w Polsce, Kraków 1921; *L. Kubicki*, Nowa kodyfikacja karna a Konstytucja RP, PiP 1998, Nr 9–10; *L. Kubicki*, Przepiętowanie popełnione przez zaniechanie. Zagadnienia podstawowe, Warszawa 1975; *J. Kulesza*, Czyn, w: *P. Daniluk* (red.), Leksykon prawa karnego – część ogólna. 100 podstawowych pojęć, Warszawa 2018; *J. Kulesza*, Głosa do post. SN z 12.12.2007 r., III KK 245/07, Pal. 2008, Nr 11–12; *J. Kulesza*, Głosa do post. SN z 29.6.2010 r., I KZP 7/10, Prok. i Pr. 2011, Nr 6; *J. Kulesza*, Głosa do wyr. TK z 16.4.2009 r., P 11/08, PiP 2010, Nr 3; *J. Kulesza*, Legalne tortury, w: *A. Błachnio-Parzych*, *J. Jakubowskiej-Hara*, *J. Kosonoga*, *H. Kuczyńska* (red.), Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga Jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego, Warszawa 2013; *J. Kulesza*, Negatywna prewencja generalna, PiP 2011, Nr 1; *J. Kulesza*, Niektóre problemy stosowania sankcji bezwzględnie oznaczonej, Prok. i Pr. 2007, Nr 11; *J. Kulesza*, Odpowiedzialność karna sędziów i prokuratorów stanu wojennego. Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2021 r., sygn. akt I DI 3/21, Roczniki Nauk Prawnych 2022, nr 1; tenże, Zbrodnie sądowe sędziów i prokuratorów stanu wojennego jako zbrodnie komunistyczne. Siedem uchwał Sądu Najwyższego, Przegląd Sejmowy 2022 (w druku); *J. Kulesza*, O pojmowaniu zaniechania w polskiej nauce prawa karnego, CzPKiNP 2007, Nr 2; *J. Kulesza*, Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego, Łódź 2017; *J. Kulesza*, Przepiętowanie nieudzielenia pomocy w niebezpieczeństwie. Art. 162 k.k. na tle uwag dotyczących § 323c niemieckiego kodeksu karnego, Łódź 2008; *J. Kulesza*, Przepiętowanie trwałe, w: *P. Daniluk* (red.), Leksykon prawa karnego – część ogólna. 100 podstawowych pojęć, Warszawa 2018; *J. Kulesza*, Wybór przez ustawodawcę reżimu odpowiedzialności prawnej (karny, wykroczeniowy, administracyjny) w świetle teorii kryminalizacji, w: *P. Daniluk* (red.), Reforma prawa wykroczeń, t. 2, Warszawa 2020; *J. Kulesza*, Wykładnia znamienia „miejsca publicznego” na przykładzie wybranych wykroczeń, PiP (w druku); *J. Kulesza*, Zarys teorii kryminalizacji, Prok. i Pr. 2014, Nr 11–12; *J. Kulesza* i in., Counter-terrorism law, w: *B. Lewaszkiewicz-Petrykowska* (red.), Rapports Polonais. XIXe Congres International de Droit Comparé/XIXth International Congress of Comparative Law, Vienne, 20–26 VII 2014, Łódź 2014; *W. Kulesza*, *J. Kulesza*, Przedawnienie jest niesprawiedliwe, w: *W. Zalewski*, *T. Snarski* (red.), Księga poświęcona śp. prof. dr hab. Jarosławowi Warylewskiemu (1959–2020), Gdańsk 2023; *M. Kulik*, Początek okresu spoczynowego biegu terminu przedawnienia karalności w związku ze względnym immunitetem procesowym na przykładzie sędziowskiego immunitetu formalnego, WPP 2012, Nr 4; *M. Kulik*, Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym, Warszawa 2014; *B. Kunicka-Michalska*, Gwarancje karno-procesowe w konstytucjach państw Ameryki Łacińskiej, w: *P. Kruszyński* (red.), Węzłowe zagadnienia procedury karnej. Księga ku czci Profesora Andrzeja Murzynowskiego, SI 1997, t. XXXIII; *B. Kunicka-Michalska*, Niektóre dyskusyjne problemy noweli z 18.3.2004 r. do Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego, w: *L. Leszczyński*, *E. Skrętowicz*, *Z. Hołda* (red.), W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Prof. Andrzeja Wąska, Lublin 2005; *B. Kunicka-Michalska*, Rezolucje XV Międzynarodowego Kongresu Prawa Karnego AIDP (Rio de Janeiro, 4–10.9.1994 r.), cz. 2, PPK 1995, Nr 13; *B. Kunicka-Michalska*, Zasady odpowiedzialności karnej. Art. 1 § 1 i 2 KK, art. 3–7 KK. Komentarz, Warszawa 2006; *M. Kurowski*, Problematyka art. 400 kodeksu postępowania karnego, Prok. i Pr. 2004, Nr 10; *J. Kwaśniewski* (red.), Penologiczna analiza pojęcia humanitarnego karania, Warszawa 2010; *S. Lelental*, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 2010; *L. Lernell*, Zagadnienia związku przyczynowego w prawie karnym, Warszawa 1962; *K.J. Leżak*, Orzekanie kary łącznej w wyroku łącznym na podstawie art. 89 § 1 KK a stosowanie art. 4 § 1 KK. Uwagi na marginesie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 czerwca 2011 r., IV KK 159/11, IN 2012, Nr 4; *P.H. Lindsay*, *D.A. Norman*, Procesy przetwarzania informacji u człowieka, Warszawa 1991; *M. Lipczyńska*, Znaczenie i funkcja zasady in dubio pro reo w procesie karnym, PiP 1967, Nr 10; *M.J. Lubelski*, Czy karanie może być humanistyczne?, w: *W. Cieślak*, *S. Steinborn* (red.), Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacja, Warszawa 2013; *M.J. Lubelski*, Zagadnienia stykowe k.k. i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (art. 10 § 2, art. 10 § 3, art. 10 § 4,

art. 38 § 3, art. 1 § 3 k.k., w: *T. Bojarski, E. Skrętowicz* (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy stosowania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Lublin 2001; *A. Łopatka*, *Jednostka. Jej prawa człowieka*, Warszawa 2002; *A. Łopatka*, *Międzynarodowe prawo praw człowieka*, Warszawa 2002; *A. Łukaszewicz*, *Inne kategorie, różne statystyki*, Rzeczp. z 19.11.1998 r.; *A. Łukaszewicz*, *Prokuratorzy i sędziowie nadal pod lupą*, Rzeczp. z 14–15.11.1998 r.; *R. Machacek*, *Prewencyjny system ochrony w państwach Rady Europy na tle Europejskiej Konwencji przeciwko Torturom*, PiP 1997, Nr 9; *F. Maciejowski*, *Wykład prawa karnego w ogólności z zastosowaniem kodeksu kar głównych i poprawczych z dniem 20 grudnia/1 stycznia 1848 r. w Królestwie Polskiem obowiązującego tudzież Ustawy przechodniej i instrukcji dla sądów*, Warszawa 1948; *P. Maćkowiak*, *Prawa człowieka a zagadnienie tortur*, w: *B. Hołyst* (red.), *Problematyka przestępczości na VI Kongresie Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 1983; *J. Majewski*, *Czas popełnienia przestępstwa. Zagadnienia definicyjne*, w: *J. Warylewski* (red.), *Czas i jego znaczenie w prawie karnym*, Gdańsk 2010; *J. Majewski* (red.), *Dyrektwy sądowego wymiaru kary*, Pokłosie X Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego. Materiały Konferencyjne (15.5.2013 r.), Warszawa 2014; *J. Majewski*, *O konsekwencjach zmiany ustawy w czasie popełnienia czynu zabronionego*, w: *J. Majewski* (red.), *Reguły intertemporalne w prawie karnym*, Warszawa 2019; *J. Majewski*, *O pożytkach i szkodach dotychczasowych dociekań nad problematyką źródeł obowiązku gwaranta*, KPP 2004, Nr 4; *J. Majewski*, *Określenie umyślności w projekcie kodeksu karnego na tle obowiązujących przepisów*, WPP 1996, Nr 1; *J. Majewski*, *Prawokarne przypisywanie skutku przy zaniechaniu (zagadnienia węzłowe)*, Kraków 1997; *J. Majewski*, *Ten sam czyn jako przesłanka kumulatywnej kwalifikacji*, w: *J. Majewski* (red.), *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, Toruń 2006; *J. Majewski*, *Wpływ kontrawencjonalizacji na sytuację prawną osoby prawomocnie skazanej*, w: *L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda* (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego*. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska, Lublin 2005; *J. Majewski*, *Zmiana ustawy karnej w czasie popełnienia czynu zabronionego*, Pal. 2003, Nr 9–10; *J. Majewski, P. Kardas*, *O dwóch znaczeniach winy w prawie karnym*, PiP 1993, Nr 10; *J. Makarewicz*, *Prawo karne*. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej, Lwów–Warszawa 1924; *J. Makarewicz*, *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe*, Lublin 2009; *W. Makowski*, *Prawo karne*. Część ogólna. Wykład porównawczy prawa karnego, austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce, Kraków 1920; *B. Malatyńska, A. Malatyńska*, *Wybrane zagadnienia intertemporalne związane z nowelizacją przepisów o karze łącznej w kontekście art. 19 ust. 1 ustawy z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, w: *D. Kala, I. Zgoliński* (red.), *Postępowanie przed sądem I instancji w znolizowanym procesie karnym*, Warszawa 2018; *A. Maleszyk*, *Kolejny problem interpretacyjny*, Rzeczp. z 4.11.1998 r.; *K. Mamak*, *Revolucja cyfrowa a prawo karne*, Kraków 2019; *M. Maraszek*, *Dolna granica wieku odpowiedzialności karnej w prawie polskim*, Warszawa 2012; *M. Marcinko*, „Status terrorysty” w świetle międzynarodowym prawa humanitarnego, w: *K. Lankosz, M. Chorośnicki, P. Czubik* (red.), *Walka z terroryzmem w świetle prawa międzynarodowego*, Bielsko-Biała 2015; *W. Marcinkowski*, *Wybrane orzeczenia Izby Wojskowej Sądu Najwyższego wydane w 2005 r. wskutek rozpoznania kasacji*, WPP 2006, Nr 1; *A. Marek*, *Czas popełnienia przestępstwa a konstrukcja tzw. czynu ciągłego*, w: *J. Warylewski* (red.), *Czas i jego znaczenie w prawie karnym*, Gdańsk 2010; *A. Marek*, *Prawo karne*, Warszawa 1992, 2006; *A. Marek* (red.), *Prawo karne*. Zagadnienia teorii i praktyki, Warszawa 1986; *A. Marek, B. Kunicka-Michalska*, *Revue Internationale de Droit Pénal*, 1 i 2 trimestre 1988; *W. Mąciór*, *Czyn ludzki i jego znaczenie w prawie karnym* zagadnienia podstawowe, Warszawa 1990; *W. Mąciór*, *Negatywne znamiona istoty czynu*, PiP 1964, Nr 5–6; *W. Mąciór*, *Nieświadomość bezprawności czynu a odpowiedzialność karna*, PiP 1972, Nr 10; *W. Mąciór*, *O finalizmie w prawie karnym*, PiP 1971, Nr 6; *W. Mąciór*, *Problem przestępstw nieumyślnych na tle aktualnych wymagań teorii i praktyki*, Kraków 1968; *W. Mąciór*, *Recenzja*: L. Kubicki, *Przestępstwo popełnione przez zaniechanie*. Zagadnienia podstawowe, NP 1976, Nr 5; *W. Mąciór*, *Relatywność nauki o przestępstwie*, PiP 1994, Nr 3; *W. Mąciór*, *W kwestii nieświadomości bezprawności czynu*, PiP 1983, Nr 12; *W. Mąciór*, *W związku z dyskusją na temat finalizmu*, PiP 1972, Nr 5; *W. Mąciór*, *Z problematyki zbiegu przestępstw i przepisów ustawy (w sprawie pozornego zbiegu realnego przestępstw)*, PiP 1965, Nr 1; *W. Mąciór*, *Zasady odpowiedzialności karnej w projekcie kodeksu karnego z 1995 r.*, PiP 1996, Nr 6; *W. Mąciór*, *Zbieg przepisów ustawy jako problem logiczny i prawny*, PiP 1975, Nr 1; *M. Melezini*, *Poglądy Profesora Mariana Cieślaka na niektóre problemy dotyczące kar i ich wymiaru*, w: *W. Cieślak, S. Steinborn* (red.), *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacja*, Warszawa 2013; *K. Michalak, M. Toruński*, *Środki zapobiegawcze po nowelizacji KPK – wybrane zagadnienia związane z art. 258 § 2 KPK oraz 259 § 3 KPK*, Jur. 2016, Nr 1; *J. Mikołajewicz*, *Prawo intertemporalne*. Zagadnienia teoretycznoprawne, Poznań 2000; *J. Mikołajewicz* (red.), *Problematyka intertemporalna w prawie*. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje, Warszawa 2015; *J. Mikołajewicz, H. Paluszkiwicz*, *Rozstrzygnięcia intertemporalne prawa karnego*, w: *J. Mikołajewicz* (red.), *Problematyka intertemporalna w prawie*. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje, Warszawa 2015; *K. Mularski*, *Prawo intertemporalne z perspektywy nauki prawa cywilnego*. Wykładnia przepisów intertemporalnych, Warszawa 2015; *A. Murzynowski*, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994; *M. Muszyński*, *Cena powrotu kata*, Rzeczp. 2004, Nr 196; *M. Myjak*, *Wolność od niewolnictwa, poddaństwa i pracy przymusowej*, w: *R. Wieruszewski* (red.), *Prawa człowieka, Model prawny*, Wrocław 1991; *M. Nawrocki*, *Cybercrime locus as defi ned now and in amendments suggested*, *Prawo w Działaniu* 2018, Nr 36; *M. Nawrocki*, *Czas popełnienia czynu zabronionego w polskim prawie karnym (podstawowe zagadnienia materialno-prawne)*, Szczecin 2014; *M. Nawrocki*, *Czas popełnienia niejednoznaczowego czynu zabronionego a zasada nullum crimen sine*

lege, w: *I. Sepiolo-Jankowska* (red.), *Nullum crimen sine lege*, Warszawa 2013; *M. Nawrocki*, Czas popełnienia niejednocześnie czynów zabronionych de lege lata i de lege ferenda, *Prawo w Działaniu* 2019, t. 37; *M. Nawrocki*, Glosa do wyr. SN 14.11.2016 r., III KK 273/16, Prok. i Pr. 2018, Nr 7–8; *M. Nawrocki*, Nowy model przepowiadania niektórych czynów w prawie karnym, PS 2016; *M. Nawrocki*, Wpływ zmian terminów przedawnienia na sytuację sprawcy. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 26.10.2017 r., II KK 192/17, PS 2019, Nr 2; *M. Nawrocki*, Wyłączenie zasady terytorialności w prawie karnym (art. 5 KK) na przykładzie umowy międzynarodowej Polska-NATO (SOFA), w: *E. Cala-Wacinkiewicz, K. Flaga-Gieruszyńska, D. Wacinkiewicz* (red.), *Obywatel – państwo – społeczność międzynarodowa. Citizien – state – international community*, Warszawa 2014; *M. Nietaczna*, Czy komitet zapobiegania torturom (CPT) jest w stanie poznać „prawdę” o rzeczywistości więziennej?, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. Profesora Stanisława Batawii* 2007, Nr 16; *M. Nietaczna*, Europejski Komitet Zapobiegania Torturom. Między kontrolą a standaryzacją i podana tam literatura, Warszawa 2010; *M. Nietaczna*, Wolność bezwarunkowa – wokół problemu tortur. Polemika z argumentami Alana Dershowitza, zwolennika stosowania przemocy przez państwo, *CzPKiNP* 2008, Nr 2; *B. Nita*, Glosa do wyr. SA w Krakowie z 18.2.1999 r., II AKA 2/99, Pal. 2000, Nr 9–10; *B. Nita*, Intertemporalne następstwa zmiany ustawy karnej po prawomocnym orzeczeniu, *SZNUMCS* 1995, Nr 2; *B. Nita*, Wpływ Trybunału Konstytucyjnego na prawomocnie zakończone postępowanie karne, Pal. 1999–2000, Nr 12–1; *B. Nita, A.R. Światłowski*, O retroaktywności prawa karnego, PS 1994, Nr 3; *B. Nita, A.R. Światłowski*, Zakaz łącznego stosowania przepisów ustawy nowej oraz ustawy dawnej na tle art. 4 § 1 KK, Prok. i Pr. 2001, Nr 3; *J. Nowacki*, Analogia legis, Warszawa 1966; *C. Nowak*, Wpływ procesów globalizacyjnych na polskie prawo karne, Warszawa 2014; *L. Nowak*, Interpretacja prawnicza. Studium z metodologii prawoznawstwa, Warszawa 1973; *L. Nowak*, Próba metodologicznej charakterystyki prawoznawstwa, Poznań 1968; *I. Nowicka*, Wykroczenia będące czynami przepowianymi w ujęciu prawnym i kryminologicznym, *Szczytno* 2010; *M.A. Nowicki*, Achour przeciwko Francji – wyrok ETPC z 29 marca 2006 r., skarga Nr 67335/01, w: *M.A. Nowicki* (red.), *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Kraków 2005; *M.A. Nowicki*, Al. Saadoun i Mufali przeciwko Wielkiej Brytanii, decyzja ETPC z dnia 30 czerwca 2009 r., skarga nr 61498/08, w: *M.A. Nowicki*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2009*, Lex 2010; *M.A. Nowicki*, Coeme i inni przeciwko Belgii – wyrok ETPC z 22 czerwca 2000 r., skargi Nr 32492/96, w: *M.A. Nowicki*, *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Kraków 2005; *M.A. Nowicki*, Ecer i Zeyrek przeciwko Turcji – wyrok ETPC z 27 lutego 2001, skargi NR 29295/95 I 29363/95, w: *M.A. Nowicki* (red.), *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Kraków 2005; *M.A. Nowicki*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2013*, Lex 2014; *M.A. Nowicki*, Glien przeciwko Niemcom – wyrok ETPC z 28 listopada 2013 r., skarga Nr 7345/12, w: *M.A. Nowicki*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2013*, Lex 2014; *M.A. Nowicki*, Haidn przeciwko Niemcom – wyrok ETPC z 13 stycznia 2011 r., skarga Nr 6587/04, w: *M.A. Nowicki*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2011*, Lex 2012; *M.A. Nowicki*, Markovic i inni przeciwko Włochom – wyrok ETPC z dnia 14 grudnia 2006 r., skarga Nr 1398/03, w: *M.A. Nowicki*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2006*, Lex 2007; *M.A. Nowicki*, Scoppola przeciwko Włochom – Wyrok ETPC z 17 września 2009 r., skarga Nr 10249/03, w: *M.A. Nowicki*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2009*, Lex 2010; *M.A. Nowicki*, Streletz, Kessler i Krenz przeciwko Niemcom – wyrok ETPC z 22 marca 2001 r., skargi Nr 34044/96, 35532/97 i 44801/98, w: *M.A. Nowicki*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Kraków 2005; *M.A. Nowicki*, Wyrok ETPC z 25 lipca 2000 r. skarga Nr 23969/94, w: *M.A. Nowicki*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Kraków 2005; *B. Orłowska-Zielińska*, Zasada humanitaryzmu a zasada humanizmu na gruncie polskiego prawa karnego, w: *B. Sitek, T. Jasudowicz, M. Seroka* (red.), *Fides et bellum. Księga poświęcona Pamięci Księdza Biskupa Profesora, Generała śp. Tadeusza Płoskiego*, t. 2, Olsztyn 2012; *A. Ornowska*, Badania lekarskie skazanych na karę ograniczenia wolności – propozycja zmian w prawie karnym, w: *I. Zgoliński* (red.), *Oblicza Temidy. Aspekty prawne ochrony zdrowia (zagadnienia wybrane)*, Bydgoszcz 2013; *L. Ozdarska*, Humanitaryzm kary na gruncie prawa karnego, w: *B. Sitek, T. Jasudowicz, M. Seroka* (red.), *Fides et bellum. Księga poświęcona Pamięci Księdza Biskupa Profesora, Generała śp. Tadeusza Płoskiego*, t. 2, Olsztyn 2012; *H. Paluszkievicz*, Jak czytać przepisy intertemporalne? Kilka uwag na marginesie nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, część I – Wprowadzenie, *WPP* 2016, Nr 1; *Z. Papierkowski*, Zagadnienia z dziedziny prawa karnego, Lublin 1948; *K. Paprzycka*, Uwagi o W. Patryasa koncepcji zaniechania, *RPEiS* 1995, Nr 3; *W. Patryas*, Interpretacja karnistyczna. Studium metodologiczne, Poznań 1988; *W. Patryas*, Przyczynek do zagadnienia przyczynowości zaniechania, *RPEiS* 1992, Nr 3; *W. Patryas*, W sprawie definicji winy – replika, *RPEiS* 1992, Nr 3; *W. Patryas*, Zaniechanie. Próba analizy metodologicznej, Poznań 1993; *S. Pawela*, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2007; *J. Paygert*, Przepięte zaniechanie. Studium z prawa karnego, Lwów 1907; *P. Petasz*, Zarys koncepcji celów kary kryminalnej Profesora Mariana Ciesłaka, w: *W. Cieślak, S. Steinborn* (red.), *Profesor Marian Cieslak – osoba, dzieło, kontynuacja*, Warszawa 2013; *T. Pietrzykowski*, Wsteczne działanie prawa i jego zakaz, Kraków 2004; *E. Plebanek*, Materialne określenie przestępstwa, Warszawa 2009; *M. Ptachta*, Jurysdykcja państwa w sprawach karnych wobec cudzoziemców, *SP* 1992, Nr 1–2; *M. Ptachta*, Zakaz ekstradycji obywatela polskiego w Konstytucji i nowym Kodeksie postępowania karnego, Prok. i Pr. 1998, Nr 3; *S. Pławski*, Przepiętstwa przeciwko życiu, Warszawa 1963; *L. Pohl*, Artykuł 2 Kodeksu karnego w roli wyznacznika podmiotu przestępstwa skutkowego popełnionego przez zaniechanie, *RPEiS* 2008, Nr 3; *L. Pohl*, Błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego w polskim prawie karnym (zagadnienia ogólne), Poznań 2013; *L. Pohl*, Czy możliwy jest rzeczy-

wisty zbieg przepisu określającego kwalifikowaną postać czynu zabronionego z przepisem określającym jego postać przywilejowaną, w: *A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak* (red.), *Nauki penalne wobec wszystkich przemian socjokulturowych*. Księga jubileuszowa Profesora Mariana Filara, t. 1, Toruń 2012; *Ł. Pohl*, Czy w skład czynu ciągłego wchodzić mogą zachowania niejednorodne?, *PiP* 2021, Nr 4; *Ł. Pohl*, Indywidualne właściwości desygnatu przedmiotu czynności wykonawczej jako problem strony podmiotowej czynu zabronionego, *AIS* 2018, Nr 1; *Ł. Pohl*, Jeszcze w sprawie propozycji zmian dotyczących czynu ciągłego (w odpowiedzi na uwagi Krzysztofa Kmąka), *Prawo w Działaniu* 2020, Nr 43; *Ł. Pohl*, Niezachowanie wymagane ostrożności – zniamię typu czynu zabronionego czy odrębny element w strukturze przestępstwa, w: *J. Majewski* (red.), *Nieumyślność*. Materiały VIII Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego, Toruń 2012; *Ł. Pohl*, O niemożności wykonania nakazanego działania spowodowanej zachowaniem się zobowiązanego do działania (przyczynek do analizy zaniechania w prawie karnym), w: *W. Cieślak, S. Steinborn* (red.), *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacja*, Warszawa 2013; *Ł. Pohl*, O pojmowaniu i roli możliwości wykonania działania w dogmatycznie ujmowanej strukturze przestępstwa, *OSAP* 2016, Nr XIV/1; *Ł. Pohl*, O rezerwę wobec teorii jedności przestępstwa, w: *M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczak* (red.), *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej*. Księga Jubileuszowa Profesor Zofii Sienkiewicz, Wrocław 2015; *Ł. Pohl*, O stosunku między zmodyfikowanym typem czynu zabronionego pod groźbą kary a leżącą u jego podstaw normą sankcjonowaną, *IN* 2010, Nr 1; *Ł. Pohl*, Ponownie w sprawie czynu ciągłego (replika na kolejne uwagi Krzysztofa Kmąka), *Prawo w Działaniu* 2021, Nr 47; *Ł. Pohl*, *Prawo karne*. Wykład części ogólnej, Warszawa 2013; *Ł. Pohl*, Propozycja nowelizacji art. 12 Kodeksu karnego i sprężona z nią propozycja nowelizacji art. 115 k.k., *Prawo w Działaniu* 2019, Nr 37; *Ł. Pohl*, Przyczynek do rozważań o strukturze nieumyślności i sposobie jej opisania w kodeksie karnym, w: *J. Giezek, P. Kardas* (red.), *Obiektywne i subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2016; *Ł. Pohl*, *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym*. Zagadnienia ogólne, Poznań 2007; *Ł. Pohl*, Tak zwana subsydiarność ustawowa jako niejednolita dyrektywa usuwania niezbieżności prakseologicznych norm prawnych w polskim prawie karnym, *SP* 2009, Nr 1–2; *Ł. Pohl*, Wokół zasady koincydencji winy i czynu w prawie karnym (kilka słów o książce Agnieszki Barczak-Oplustil), *KPPubl* 2018, Nr 1; *Ł. Pohl*, Zbieg przepisów i przestępstw – próba uporządkowania pojęć, *RPEiS* 2005, Nr 1; *M. Poletyło*, *Aksjomat*, w: *W. Marciszewski* (red.), *Mała encyklopedia logiki*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970; *K. Postulski*, Głosa do uchw. SN z 23.2.1999 r., I KZP 37/98, *Pal.* 1999, Nr 7–8; *K. Postulski*, *Kodeks karny wykonawczy*, Komentarz, Warszawa 2012; *K. Postulski*, Przesłanki warunkowego przedterminowego zwolnienia. Głosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 26 kwietnia 2017 r., I KZP 2/17, *Lex* 2018; *F. Prusak*, *Kodeks karny skarbowy*. Komentarz, Warszawa 2011; *T. Przesławski*, Cel w konstrukcji przestępstwa terrorystycznego, *Prok. i Pr.* 2009, Nr 5; *T. Przesławski*, Konsekwencje naruszenia zasady humanitaryzmu i poszanowania godności ludzkiej w postępowaniu karnowym (art. 4 § 1 KKW), *PWP* 2015, Nr 88; *T. Przesławski*, Psychika, czyn, wina. Wpływ czynnika psychicznego na zachowanie człowieka i jego winę jako podstawę odpowiedzialności karnej, Warszawa 2008; *W. Radecki*, *Kategoryzacja czynów zabronionych pod groźbą kary w prawie polskim, czechosłowackim, czeskim i słowackim*, cz. 1. *Ewolucja historyczna*, cz. 2. *Obowiązujący stan sprawy*, *IN* 2012, Nr 2; *W. Radecki*, *Normatywne ujęcie wykroczenia*, *Prok. i Pr.* 2003, Nr 2; *W. Radecki*, *Przestępstwo a wykroczenie*, w: *P. Daniluk* (red.), *Reforma prawa wykroczeń*, t. 1, Warszawa 2019; *F. Radoniewicz*, *Odpowiedzialność karna za hacking i inne przestępstwa przeciwko danym komputerowym i systemom informatycznym*, Warszawa 2016; *Z. Radwański*, *Prawo cywilne*. Część ogólna, Warszawa 1996; *J. Raglewski*, *Konstrukcja tzw. przepelonych czynów zabronionych*, w: *A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, J. Piórkowska-Flieger* (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego*. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu, Lublin 2011; *A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński*, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1994; *G. Rejman*, *Teorie i formy winy w prawie karnym*, Warszawa 1980; *G. Rejman*, *Zasady odpowiedzialności karnej*. Artykuły 8–31 KK. Komentarz, Warszawa 2009; *M. Rodzyńkiewicz*, *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998; *M. Rodzyńkiewicz*, *Pojęcie winy w prawie karnym – próba analizy krytycznej na tle ujęcia relacyjnego*, *RPEiS* 1992, Nr 3; *M. Rodzyńkiewicz*, *Pojęcie zaniechania a odpowiedzialność za przestępstwo popełnione przez zaniechanie w projekcie kodeksu karnego*, *PPK* 1994, Nr 11; *M. Rodzyńkiewicz*, *Próba analizy prawnokarnej konstrukcji umyślności*, *RPEiS* 1990, Nr 3–4; *M. Romańczuk-Grącka*, *Pojęcie i funkcje przymusu psychicznego w prawie karnym*, Warszawa 2020; *D. Rondalska* (red.), *Prawa człowieka a polski system penitencjarny*. Edukacja, resocjalizacja, humanizm. Praca zbiorowa. Materiały konferencyjne, Poznań 2012; *C. Roxin*, *Problematyka obiektywnego przypisania*, w: *T. Kaczmarek* (red.), *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym*, Wrocław 1990; *A. Rybak*, *Niektóre problemy międzyczasowego prawa karnego*, *Prok. i Pr.* 2001, Nr 12; *A. Rzepliński*, *Wyrok ETPC w Strasburgu z 7.8.1996 r. Sprawa Yagiz przeciwko Turcji*, *cz. 1*, *Prok. i Pr.* 1997, Nr 2; *M. Siewierski*, *Kodeks karny i prawo o wykroczeniach*. Komentarz, Warszawa 1965; *O. Sitarz*, *Zmiana ustawy karnej w kontekście wyboru zasady intertemporalnej* (art. 1 § 1a a art. 4 § 1 KK), *PS* 2015, Nr 3; *M. Siwicki*, *Podstawy określenia jurysdykcji cyberprzestępstw na gruncie polskiego ustawodawstwa karnego w świetle międzynarodowych standardów normatywnych*, *Pal.* 2013, Nr 3–4; *J. Skupiński*, *Konwencja ONZ z 10.12.1984 r. przeciwko torturom oraz innym formom nieludzkiego traktowania*, *PiP* 1986, Nr 11; *J. Skupiński*, *Międzynarodowy zakaz tortur lub innego nieludzkiego traktowania w świetle polskiego prawa karnego*, w: *J. Skupiński* (red.), *Standardy praw człowieka a polskie prawo karne*, Warszawa 1995; *J. Skupiński*, *Prawnokarny obowiązek pracy na wolności a międzynarodowy zakaz pracy przymusowej lub obowiązkowej*, w: *J. Wrątny* (red.), *Prawo pracy w świetle procesów integracji europejskiej*. Księga jubileuszowa Profesor Marii

Matej-Tyrowicz, Warszawa 2011; *J. Skupiński*, Problemy kodyfikacyjne materialnego i procesowego prawa wyroczeń, w: *H. Lisicka* (red.), Prawo ochrony środowiska i prawo karne, Wrocław 2008; *J. Skupiński*, Zakaz pracy przymusowej lub obowiązkowej na ochronności a prawo karne, w: *J. Skupiński* (red.), Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, Warszawa 1995; *J. Skupiński*, Zakaz stosowania tortur lub innego nieludzkiego traktowania, w: *R. Wieruszewski* (red.), Prawa człowieka, Model prawny, Wrocław 1991; *M. Stawiński*, Intertemporalne zagadnienia nowelizacji przepisów o karze łącznej. Wybrane problemy w kontekście art. 19 ustawy nowelizującej z 20 lutego 2015 r., Pal. 2015, Nr 7–8; *M. Smarzewski*, O wprowadzeniu humanizmu do kodeksu karnego, Prok. i Pr. 2011, Nr 1; *M. Sowa*, Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych, Prok. i Pr. 2002, Nr 4; *A. Spotowski*, Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw, Warszawa 1976; *A. Spotowski*, Reguły wyłączające wielość ocen a zbieg przepisów ustawy określających przestępstwo nieумыślne i умыślne, PiP 1973, Nr 6; *M. Stanowska*, *A. Walczak-Zochowska*, *K. Wierzbowski*, Uwagi o profilu postępowania nieletnimi, zagadnienia, PiP 1983, Nr 6; *B.J. Stefańska*, Zatarcie skazania, Warszawa 2014; *R.A. Stefański*, Glosa do wyr. SN z 5.6.2001 r., III KKN 411/99, WPP 2001, Nr 3–4; *R.A. Stefański*, Miejsce popełnienia przestępstwa. Problemy materialno-prawne i procesowe, w: *A. Błachnio-Parzych*, *J. Jakubowska-Hara*, *J. Kosonoga*, *H. Kuczyńska* (red.), Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego, Warszawa 2013; *R.A. Stefański*, Przegląd uchwał Izby Karnej SN w zakresie prawa karnego procesowego za 2004 r., WPP 2005, Nr 2; *R.A. Stefański*, Przegląd uchwał Izby Karnej SN w zakresie prawa karnego materialnego, karnego wykonawczego i prawa wyroczeń za 1999 r., WPP 2000, Nr 1; *R.A. Stefański*, Ustawa względniejsza dla sprawcy, Prok. i Pr. 1995, Nr 9; *S. Steinborn*, Reguły intertemporalne w prawie karnym procesowym, w: *J. Majewski* (red.), Reguły intertemporalne w prawie karnym, Warszawa 2019; *S. Stomma*, Fikcja winy, PiP 1947, Nr 10; *B. Sygii*, Zbrodnia jako kategoria przestępstwa. Studium prawnokarne i polityczno-kryminalne, Toruń 2005; *K. Szczucki*, Problem przepołowionego typu czynu zabronionego, w: *T. Giaro* (red.), Ekonomiczna analiza prawna. Materiały Konferencyjne (Warszawa, 7.3.2014), Warszawa 2014; *G.B. Szczygiel*, Zasada humanitaryzmu w prawie karnym, w: *J. Matwiejuk* (red.), Konstytucyjno-ustawowa regulacja stosunków społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Białoruś. Materiały konferencyjne (Białystok, 3–4.6.2008 r.), Białystok 2009; *M. Szewczyk*, Ewolucja pojęcia przestępstwa skarbowego w polskim ustawodawstwie karny skarbowym, w: *L. Leszczyński*, *E. Skrętowicz*, *Z. Holda* (red.), W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska, Lublin 2005; *T. Szymanowski*, *Z. Świada*, Kodeks karny wykonawczy, komentarz, Warszawa 1998; *S. Śliwiński*, Polskie prawo karne materialne, Warszawa 1946; *S. Śliwiński*, Proces karny. Zasady ogólne, Warszawa 1948; *A.R. Światowski*, Glosa do wyr. TK z 9.10.2001 r., SK 8/00, Prok. i Pr. 2002, Nr 5; *W. Świada*, Uwagi o przyczynowości zaniechania i kilku innych zagadnieniach związku przyczynowego, PiP 1977, Nr 2; *W. Świada*, Uwagi o przyczynowości zaniechania, PiP 1957, Nr 11; *K. Świrydowicz*, *S. Wronkowska*, *M. Zieliński*, *Z. Ziemiński*, O nieporozumieniach dotyczących tzw. norm zezwalających, PiP 1975 Nr 7; *Sz. Tarapata*, Wymiar kary za czyn ciągły z art. 12 § 1 k.k. (analiza krytyczna art. 57b k.k.), PiP 2021, Nr 12; *D. Tarnowska*, Uprawnienia osoby ściganej w drodze ekstradycji i europejskiego nakazu aresztowania, w: *E. Cala-Wacinkiewicz*, *K. Flaga-Gieruszewska*, *D. Wacinkiewicz* (red.), Obywatel – państwo – społeczność międzynarodowa. Citizen – state – international community, Warszawa 2014; *M. Tarnawski*, Zagadnienia jedności i wielości przestępstw, Poznań 1977; *R. Tollik*, Przegląd orzecznictwa sądów apelacyjnych i okręgowych w sprawach bankowych za rok 2000, Pr. Bank. 2001, Nr 6; *A. Tomporek*, Humanitaryzm w postępowaniu karnym wykonawczym, w: *S. Lelental*, *G.B. Szczygiel* (red.), X lat Obowiązki kodeksu karnego wykonawczego, Białystok 2009; *M. Toruński* (oprac.), Konferencja „Intertemporalne zagadnienia nowelizacji Kodeksu postępowania karnego” (Kraków, 19.6.2015 r.), PiP 2016, Nr 3; *M. Trafny*, Zasada humanitaryzmu w kodeksie karnym, Prok. i Pr. 2007, Nr 3; *L. Tyszkiewicz*, O przestępstwie trwałym i jego desygatach, w: *L. Leszczyński*, *E. Skrętowicz*, *Z. Holda* (red.), W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska, Lublin 2005; *L. Uszkiewicz*, Zarys psychiatrii sądowej, Warszawa 1979; *S. Waltoś*, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 1995; *K. Warecka*, Contrada przeciwko Włochom – wyrok ETPC z 14.4.2015 r., skarga Nr 66655/13, Lex 2016; *K. Warecka*, Omówienie: PM przeciwko Bułgarii – wyrok ETPC z 24.1.2012 r., skarga Nr 49669/07, Lex 2014; *K. Warecka*, Wrona przeciwko Polsce oraz Rambiert przeciwko Polsce, wyroki ETPC z 10.3.2015 r., skargi Nr 29345/09 i 34322/10, Lex 2015; *K. Warecka*, Wyrok ETPC z 24.1.2012 r., Jordan Petrov v. Bułgaria, skarga Nr 22926/04, Lex 2014; *K. Warecka*, Wyrok ETPC z 17.9.2014 r., *Mocanu i in. v. Rumunia*, skargi Nr 10865/09, 45886/07, 32431/08, Lex 2014; *J. Warylewski*, Czas i jego znaczenie w prawie karnym. Materiały konferencyjne (Gdańsk, 19–21.4.2007 r.), Gdańsk 2010; *J. Warylewski*, Prawo karne. Część ogólna, Warszawa 2005; *A. Wąsek*, Ewolucja prawno-karnego pojęcia winy w powojennej Polsce, PPK 1990, Nr 4; *A. Wąsek*, Odpowiedzialność karna za nieprzeszkodzenie przestępstwu, Warszawa 1973; *A. Wąsek*, Projekt Kodeksu karnego a międzynarodowe standardy praw człowieka, w: *T. Bojarski*, *E. Skrętowicz* (red.), Problemy reformy prawa karnego, Lublin 1993; *M. Wąsek-Wiaderek*, Zasady intertemporalne w prawie karnym wykonawczym, w: *J. Majewski* (red.), Reguły intertemporalne w prawie karnym, Warszawa 2019; *K.G. Wächter*, Lehrbuch des römisch-deutschen Strafrechts, t. 1, Stuttgart 1825; *P. Wiązek*, Zasada humanitaryzmu w świetle projektu Józefa Weyssenhoffa: „Podmiot ogólny materii in Codice criminali zawartej” oraz „Myśli do projektu prawa kryminalnego” Józefa Szymanowskiego z roku 1792, w: *M. Podkowski* (red.), Zasady prawne w dziedzinie prawa publicznego i prywatnego, Wrocław 2015; *R. Wieruszewski*, Zasada równości i niedyskryminacji, w: *R. Wieruszewski* (red.), Prawa człowieka: model prawny, Wrocław 1991; *P. Winczorek*, Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Warszawa 2008; *P. Witkowski*, Glosa do wyr. SA z 20.5.1993 r., II AKr 30/93, Pal. 1994, Nr 9–10; *O. Włodkowski*, Zbrodnia –

aspekt materialny, procesowy i wykonawczy (de lege lata i de lege ferenda), w: *Z. Cwiąkowski, G. Artymiak* (red.), Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego w świetle kodyfikacji karnych z 1997 r. i propozycji zmian, Warszawa 2009; *J. Wojciechowska*, W sprawie zniesienia kary śmierci w Polsce, w: *J. Skupiński* (red.), Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, Warszawa 1995; *W. Wolter*, Błędne koło problematyki przyczynowości w teorii i praktyce prawa karnego, PiP 1964, Nr 3; *W. Wolter*, Czynniki psychiczne w istocie przestępstwa, Kraków 1924; *W. Wolter*, Kumulatywny zbieg przepisów ustawy, Warszawa 1960; *W. Wolter*, Nauka o przestępstwie, Warszawa 1973; *W. Wolter*, O czynie jako działaniu lub zaniechaniu przestępnym, PiP 1956, Nr 5–6; *W. Wolter*, O kontratypach i braku społecznej szkodliwości czynu, PiP 1963, Nr 10; *W. Wolter*, O przyczynowych i nieprzyczynowych zaniechaniach w: *J. Fiema, W. Gutekunst, S. Hubert* (red.), Studia prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Prof. dra Witolda Świdy, Warszawa 1969; *W. Wolter*, O tzw. przyczynowości zaniechania, PiP 1954, Nr 10–11; *W. Wolter*, Prawo karne. Zarys wykładu systematycznego, Warszawa 1947; *W. Wolter*, Reguły wyłączania wielości ocen w prawie karnym, Warszawa 1961; *W. Wolter*, Studia z zakresu prawa karnego. Błąd w prawie karnym w ujęciu systematycznym, Kraków 1947; *W. Wolter*, Studia z zakresu prawa karnego. Problematyka zamiaru wynikowego, Kraków 1947; *W. Wolter*, Swoistość zaniechania jako czynu zabronionego, PiP 1982, Nr 8; *W. Wolter*, Wokół problemu błędu w prawie karnym, PiP 1983, Nr 3; *W. Wolter*, Z problematyki struktury przepisów karnych, PiP 1978, Nr 11; *W. Wolter*, Z rozważań nad winą nieumyślną, PiP 1962, Nr 5–6; *W. Wolter*, Zarys systemu prawa karnego, t. 1, Warszawa 1933; *S. Wróbel*, Aktualne problemy intertemporalne okresu przejściowego po wejściu w życie ustawy z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, cz. 1, CzPKiNP 2015, z. 3; *W. Wróbel*, Głosa do uchw. SN z 11.1.1999 r., I KZP 15/98, PiP 1999, Nr 3; *W. Wróbel*, Reguły intertemporalne a środki zabezpieczające i środki kompensacyjne, w: *J. Majewski* (red.), Reguły intertemporalne w prawie karnym, Warszawa 2019; *W. Wróbel*, Relacyjne i wartościujące ujęcie bezprawności w prawie karnym, PPK 1993, t. 8; *W. Wróbel*, Wina i zawinienie a strona podmiotowa czynu zabronionego, czyli o potrzebie posługiwania się w prawie karnym pojęciem winy umyślnej i winy nieumyślnej, w: *J. Giezek* (red.), Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasa Kaczmarka, Warszawa 2006; *W. Wróbel*, Z problematyki tak zwanego pozornego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym, w: *J. Majewski* (red.), Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym, Toruń 2006; *W. Wróbel*, Z zagadnień retroaktywności prawa karnego, PS 1993, Nr 4; *W. Wróbel*, Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym, Kraków 2003; *W. Wróbel, A. Zoll*, Polskie prawo karne. Część ogólna, Kraków 2010; *M. Wrześniewski*, (Nie)świadomość bezprawności czynu a odpowiedzialność karna cudzoziemców za przestępstwa popełnione na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w: *E. Cala-Wacinkiewicz, K. Flaga-Gieruszynska, D. Wacinkiewicz* (red.), Obywatel – państwo – społeczność międzynarodowa. Citizien – state – international community, Warszawa 2014; *A. Zachuta*, Przestępstwo ciągłe – czyn ciągle i ciąg przestępstw, PS 2003, Nr 3; *J. Zajadło*, Recenzja: *S. Macedo* (red.), Universal Jurisdiction. National Courts and the Prosecution of Serious Crimes Under International Law, Philadelphia 2004, PiP 2005, Nr 7; *P. Zakrzewski*, Kara łączna a prawo karne intertemporalne. Analiza problematyki na tle pojęcia czynu, w: *W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel* (red.), Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk, Warszawa 2013; *A. Zębik*, Czyn jako zachowanie się celowe a problematyka winy, PiP 1970, Nr 2; *K. Zgryzek*, Orzekanie o środkach zabezpieczających wobec nieporządnych sprawców czynów zabronionych w świetle projektu Kodeksu postępowania karnego w redakcji z lutego 1995 r., PPK 1995, Nr 13; *K. Zgryzek*, Postępowanie w przedmiocie zastosowania środków zabezpieczających w projekcie Kodeksu postępowania karnego (w wersji z października 1990 roku), Katowice 1992; *J. Zieloniewski*, Organizacja i zarządzanie, Warszawa 1981; *M. Zieliński*, Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego, Poznań 1972; *M. Zieliński*, Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki, Warszawa 2010; *Z. Ziemiński*, Logika praktyczna, Warszawa 1963; *Z. Ziemiński*, Problemy podstawowe prawoznawstwa, Warszawa 1980; *J. Zientek*, Konsekwencje zmiany przepisów wykonawczych wypełniających treść normy blankietowej w Kodeksie karnym skarbowym, Prok. i Pr. 2002, Nr 4; *A. Zoll*, Jeszcze raz o problemie błędu w prawie karnym, PiP 1983, Nr 8; *A. Zoll*, Karalność i karygodność czynu jako odrębne elementy struktury przestępstwa, w: *T. Kaczmarek* (red.), Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym, Materiały Polsko-Niemieckiego Sympozjum Prawa Karnego, Karpacz 1990; *A. Zoll*, Materialne określenie przestępstwa w projekcie kodeksu karnego, Prok. i Pr. 1997, Nr 2; *A. Zoll*, O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego, KSP 1990, Nr 23; *A. Zoll*, O wartościowaniu czynu w prawie karnym (uwagi na marginesie artykułu prof. I. Andrejewa o pojęciu winy), PiP 1983, Nr 4; *A. Zoll*, Odpowiedzialność karna lekarza za niepowodzenie w leczeniu, Warszawa 1988; *A. Zoll*, Ogólne zasady odpowiedzialności karnej w projekcie kodeksu karnego, PiP 1990, Nr 10; *A. Zoll*, Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Zagadnienia ogólne, Warszawa 1982; *A. Zoll*, Polityka karna w kontekście obowiązku poszanowania godności osoby karanej, w: *J. Utrat-Milecki* (red.), Kara w nauce i kulturze, Warszawa 2009; *A. Zoll*, Prace nad nowelizacją przepisów części ogólnej kodeksu karnego, PiP 2012, Nr 11; *A. Zoll*, Problem okoliczności wyłączających bezprawność czynu w okresie politycznej zmiany systemu, CzPKiNP 1997, Nr 1; *A. Zoll*, Propozycje dotyczące regulacji przepisów o błędzie, PiP 1982, Nr 8; *A. Zoll*, Stosunek kontratypów do ustawowej określoności, PiP 1975, Nr 4; *A. Zoll*, Strona podmiotowa i wina w kodeksie karnym z 1997 r. i w projektach jego nowelizacji, w: *A. Łopatka, B. Kunicka-Michalska, S. Kiewlicz* (red.), Prawo – społeczeństwo – jednostka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Leszkowi Kubickiemu, Warszawa 2003; *A. Zoll*, W sprawie kontratypów, PiP 2009, Nr 4; *A. Zoll*, Zasady prawa karnego w Konstytucji, PiP 1997, Nr 3; *A. Zoll*,

Zbieg przepisów określających typy czynów zabronionych o zróżnicowanej stronie podmiotowej, w: *J. Majewski* (red.), *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, Toruń 2006; *M. Zubik* (red.), *Konstytucja III RP w tezach orzeczniczych Trybunału Konstytucyjnego i wybranych sądów*, Warszawa 2008; *S. Żółtek*, *Zagadnienia intertemporalne kary łącznej*, w: *J. Kosonoga* (red.), *Studia i analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa za rok 2017*, Warszawa 2017.

Art. 1. [Warunki odpowiedzialności]

§ 1. **Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.**

§ 2. **Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma.**

§ 3. **Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.**

Spis treści

	Nb		Nb
I. Uwagi ogólne	1	a. Czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia	5
II. Struktura przestępstwa	2	b. Znaczenie wyrażenia „czyn zabroniony”	13
A. Kodeksowa struktura przestępstwa	2	c. Społeczna szkodliwość czynu zabronionego	26
B. Kodeksowa struktura przestępstwa w wersji uwzględniającej dokonania nauki o prawie karnym	3	d. Wina	28
C. Charakterystyka elementów kodeksowej struktury przestępstwa	5		

I. Uwagi ogólne

1 1. **Zakres regulacji.** Określona w KK **odpowiedzialność karna** jest odpowiedzialnością ponoszoną przez człowieka tylko wtedy, gdy swoim zachowaniem się dopuści on przestępstwa. Jest zatem w pełni zrozumiałe, że art. 1 KK, jako przepis otwierający KK, jest przepisem, w którym sformułowano **warunki przestępczości ludzkiego zachowania**.

Pierwszym z nich, zadekretowanym w § 1 tego artykułu, jest wymóg, aby zachowanie to było **czynem zabronionym pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia**.

Drugim warunkiem przestępczości ludzkiego zachowania – warunkiem wyartykułowanym w § 2 komentowanego artykułu – jest z kolei wymóg, aby zachowanie, którym spełniono warunek pierwszy, było **społecznie szkodliwe w stopniu wyższym niż znikomy**.

Wreszcie ostatnim warunkiem przestępczości ludzkiego zachowania – warunkiem określonym w § 3 objaśnianego artykułu – jest wymóg, aby zachowanie spełniające warunki pierwszy i drugi było nadto zachowaniem **zawinionym** przez sprawcę w czasie jego popełnienia.

II. Struktura przestępstwa

A. Kodeksowa struktura przestępstwa

2 1. **Struktura przestępstwa.** Wskazane wyżej warunki statuują przyjętą w KK strukturę przestępstwa, którą można by określić mianem jego kodeksowej (prawnej) struktury. Struktura ta – jak widać – jest w zakresie tworzących ją elementów wartościujących **strukturą trójelementową**, bowiem zgodnie z tymi warunkami, aby (konkretne) zachowanie się człowieka można było w świetle KK uznać za przestępstwo, musi być ono: 1) czynem zabronionym pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia (warunek pierwszy – zob. art. 1 § 1 KK); 2) czynem zabronionym pod groźbą kary, którego społeczna szkodliwość jest wyższa niż znikoma (warunek drugi – zob. art. 1 § 2 KK); 3) czynem zabronionym pod groźbą kary zawinionym przez sprawcę w czasie jego popełnienia (warunek trzeci – zob. art. 1 § 3 KK).

B. Kodeksowa struktura przestępstwa w wersji uwzględniającej dokonania nauki o prawie karnym

3 1. **Poglądy doktryny.** Już w tym miejscu należy podnieść, że w nauce o prawie karnym (doktrynie prawa karnego, karnistyce) sformułowana w KK struktura przestępstwa bardzo często przedstawia się w postaci struktur znacznie bardziej rozbudowanych, często poszerzonych o elementy, których *explicite* w art. 1 KK nie wyartykułowano, by tytułem przykładu wskazać

na ujęcia, w ramach których rangę odrębnego elementu w dogmatycznie ujmowanej strukturze przestępstwa przypisuje się warunkowi wyrażającemu myśl, że przestępstwem może być wyłącznie takie zachowanie się człowieka, które jest czynem w karnistycznym rozumieniu tego słowa, a także warunkowi akcentującemu ideę, że przestępstwem może być wyłącznie takie zachowanie się, które jest zachowaniem bezprawnym; rzecz jasna ujęcia, w których wyodrębnia się ten ostatni warunek, są ujęciami bazującymi na założeniu, że pojęcia czynu zabronionego pod groźbą kary i zachowania (czynu) bezprawnego są pojęciami kategorialnie odmiennymi, wyrażającymi bowiem inne kryteria wartościujące.

2. **Pełna struktura przestępstwa.** Uwzględniając całą zawartość normatywną KK, można 4 przyjąć, że przyjęta w KK dogmatycznie ujmowana struktura przestępstwa jest w istocie strukturą siedmioelementową, na którą składają się następujące elementy: 1) **zachowanie się człowieka** – jako przedmiot prawnokarnego wartościowania; już w tym miejscu zasygnalizujemy, że nie każde zachowanie się człowieka jest tego rodzaju przedmiotem, zachowanie to musi bowiem spełniać **warunek tzw. zewnętrżności**, a więc być zachowaniem mającym miejsce w świecie zewnętrżnym, czyli w świecie tzw. rzeczywistości obiektywnej (szerzej na temat tego warunku zob. *Ł. Pohl*, w: SPK, t. 3, 2012, s. 208 i n. oraz cyt. tam literatura); 2) **czyn** – jako kryterium prawnokarnego wartościowania wskazanego wyżej przedmiotu (szerzej na temat pojmowania czynu w prawie karnym zob. *Ł. Pohl*, w: SPK, t. 3, 2012, s. 217 i n. oraz cyt. tam literatura, a w szczególności *W. Mąciór*, Czyn oraz *P. Konieczniak*, Czyn); 3) **niezachowanie wymaganej ostrożności w danych okolicznościach** – jako kryterium prawnokarnego wartościowania czynu (szerzej na temat tego elementu dogmatycznie ujmowanej struktury przestępstwa zob. *Ł. Pohl*, Niezachowanie, s. 75 i n. oraz cyt. tam literatura, a w szczególności *W. Mąciór*, Problem oraz *R. Dębski*, Pozaustawowe); podkreślimy, że przydanie niezachowaniu wymaganej w danych okolicznościach ostrożności rangi odrębnego elementu w strukturze przestępstwa jest konsekwencją uznania, iż **nie jest ono znamieniem typu czynu zabronionego** (szerzej na temat powodów tego uznania zob. *Ł. Pohl*, Niezachowanie, s. 82 i n., podnieśmy jednak, że wielu autorów twierdzi, że omawiane niezachowanie ostrożności jest znamieniem typu czynu zabronionego – tak w szczególności *A. Zoll*, w: *A. Zoll*, KK. Komentarz. Część ogólna, t. 1, 2007, s. 119); 4) **wypełnienie znamion typu czynu zabronionego** – jako kryterium prawnokarnego wartościowania czynu nieostrożnego (szerzej na temat tego elementu dogmatycznie ujmowanej struktury przestępstwa zob. *R. Dębski*, w: *R. Dębski*, w: SPK, t. 3, 2012, s. 354 i n. oraz cyt. tam literatura); przypomnijmy, że wskazany element wyeksponowano w art. 1 § 1 KK pod postacią użytego w tym przepisie wyrażenia „czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia”; dodajmy także, że synonimiczne względem tego wyrażenia określenie „czyn zabroniony” zostało w KK zdefiniowane – acz zdefiniowane nie w pełni prawidłowo – w art. 115 § 1 KK, zgodnie z którym: „Czynem zabronionym jest zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej”. **Znamionami typu czynu zabronionego** są wyróżnione w warstwie deskryptywnej przepisu prawnokarnego określenia, za pomocą których prawodawca konstytuuje warunki pozwalające o nieostrożnym czynie ludzkim orzec, iż jest on czynem zabronionym w podanym wyżej znaczeniu. Określenia te – wprowadzając i uogólniając rzecz ujmując – informują w szczególności o tym: a) **kto może popełnić czyn zabroniony** (znamiona opisujące podmiot typu czynu zabronionego, a więc wskazujące na to, kto jest adresatem statuującej typ czynu zabronionego prawnokarnej normy sankcjonowanej; znamiona te precyzują zatem zakres zastosowania tej normy – szerzej na temat tej ostatniej kwestii zob. *Ł. Pohl*, Struktura, s. 165 i n. oraz cyt. tam literatura), b) **w jakich okolicznościach (czasie, miejscu, sytuacji) podmiot ten może się tego czynu dopuścić** (znamiona opisujące okoliczności modalne typu czynu zabronionego, a więc wskazujące na to, w jakich okolicznościach przekroczenie prawnokarnej normy sankcjonowanej jest możliwe; znamiona te precyzują zakres zastosowania owej normy – szerzej na temat tej ostatniej kwestii zob. *Ł. Pohl*, Struktura, s. 176 i n. oraz cyt. tam literatura), c) **jakiego rodzaju czynnością można popełnić czyn zabroniony** (znamiona opisujące typ czynności zabronionej pod groźbą kary, a więc wskazujące na to, jakiego rodzaju czynność jest czynnością zakazującą unormowaną przez prawnokarną normę sankcjonowaną; znamiona te wyznaczają zatem zakres normowania rzeczzonej normy – szerzej na temat tej ostatniej kwestii zob. *Ł. Pohl*, Struktura, s. 88 i n. oraz s. 134 i n. oraz cyt. tam literatura), d) **z jakim nastawieniem (stosunkiem) intelektualno-wolicjonalnym można się dopuścić czynu za-**

bronione (znamiona opisujące stronę podmiotową typu czynu zabronionego; znamiona te informują o tym, czy nastawienie to musi przybrać formę umyślności – zob. art. 9 § 1 KK, czy formę nieumyślności – zob. art. 9 § 2 KK; podkreślmy przy tym od razu, że z racji obowiązującego art. 8 KK, formułującego wymóg wypowiedzienia się w przepisie określającym znamiona typu czynu zabronionego jedynie o nieumyślności, o umyślności prawodawca wprost się nie wypowiada, co oznacza, że w razie braku wzmianki w warstwie deskryptywnej przepisu określającego typ czynu zabronionego o formie strony podmiotowej tego czynu czyn ten może być popełniony wyłącznie umyślnie; słowem, czyn zabroniony może być popełniony nieumyślnie tylko wtedy, gdy prawodawca posłuży się w warstwie deskryptywnej przepisu określającego znamiona tego czynu wyrazem „nieumyślnie”. Znamiona określające stronę podmiotową typu czynu zabronionego również wyznaczają zakres normowania prawnokarnej normy sankcjonowanej leżącej u podstaw typu czynu zabronionego (szerzej na temat tej kwestii zob. *Ł. Pohl*, *Struktura*, s. 110 i n. oraz cyt. tam literatura); 5) **bezprawność** – jako kryterium prawnokarnego wartościowania czynu zabronionego opierające się na ustaleniu braku okoliczności wtórnie legalizującej (szerzej na temat tego elementu dogmatycznie ujmowanej struktury przestępstwa zob. *Z. Jędrzejewski*, *Bezprawność oraz tenże*, w: SPK, t. 3, 2012, s. 304 i n. oraz cyt. tam literatura); jak już wskazywano, przydanie bezprawności czynu zabronionego statusu odrębnego elementu w dogmatycznie ujmowanej strukturze przestępstwa jest konsekwencją odrzucenia poglądu o zamienności zakresów nazw „czyn zabroniony” oraz „czyn bezprawny” będącego pokłosiem **braku aprobaty dla tezy o kontratybie jako znamieniu negatywnym typu czynu zabronionego** (szerzej na temat tej kwestii i toczących się w jej obszarze dyskusji zob. *Ł. Pohl*, *Struktura*, s. 178 i n. oraz *Z. Jędrzejewski*, w: SPK, t. 4, 2016, s. 41 i n. i podana tam literatura); 6) **wyższa niż znikoma społeczna szkodliwość bezprawnego czynu zabronionego** – jako kryterium prawnokarnego wartościowania tego czynu (szerzej na temat tego elementu dogmatycznie ujmowanej struktury przestępstwa zob. *T. Kaczmarek*, w: SPK, t. 3, 2012, s. 240 i n., zwłaszcza s. 290 i n. oraz cyt. tam literatura); wskażmy, że wymieniony element stosunkowo często określa się w polskiej karnistyce mianem karygodności bezprawnego czynu zabronionego; już w tym miejscu wskażmy również, iż stopień tej karygodności ustala się w oparciu o art. 115 § 2 KK, zgodnie z którym: „Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia”; 7) **wina** – jako kryterium prawnokarnego wartościowania karygodnego i bezprawnego czynu zabronionego (szerzej na temat tego elementu dogmatycznie ujmowanej struktury przestępstwa zob. *J. Lachowski*, w: SPK, t. 3, 2012, s. 610 i n. oraz cyt. tam literatura). Wskażmy, że z wykładni przepisów KK jednoznacznie wypływa wniosek, że **odrzucono** w nim **ujmowanie winy według założeń psychologicznej teorii (koncepcji) winy**. Sporne pozostaje natomiast to, czy w KK winę ujęto według założeń czystej normatywnej teorii winy, czy według założeń kompleksowej normatywnej teorii winy; acz przyznać należy rację tym autorom, którzy wskazują, iż więcej w nim rozwiązań zgodnych z pierwszą z tych teorii (na temat elementarnych informacji w przedmiocie teorii winy zob. choćby *W. Wróbel*, *A. Zoll*, *Polskie*, 2010, s. 314 i n., oraz *Ł. Pohl*, *Prawo*, s. 272 i n.).

C. Charakterystyka elementów kodeksowej struktury przestępstwa

a. Czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia

- 5 1. **Aspekty konstytucyjne pierwszego elementu kodeksowej struktury przestępstwa.** Za sprawą art. 42 ust. 1 Konstytucji RP sformułowany w art. 1 § 1 KK pierwszy element kodeksowej struktury przestępstwa ma **status warunku umocowanego konstytucyjnie**. Wynika to z faktu, że art. 1 § 1 KK jest nieomal dosłownym powtórzeniem zd. 1 przywołanego przepisu Konstytucji RP. Zgodnie bowiem z tym przepisem: „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego”.

W przytoczonym przepisie – w jego zd. 2 – wyrażono także tzw. **klauzulę norymberską** (w luźnym rozumieniu tego wyrażenia), **którą** – w obecnie obowiązującym w Polsce stanie

prawnym (z uwagi na przyjęty w Konstytucji RP system źródeł prawa, według którego źródłem tym, po spełnieniu określonych w art. 91 Konstytucji RP warunków, może być również ratyfikowana umowa międzynarodowa oraz akt prawny stosownej organizacji międzynarodowej) – **można uznać za umocowaną konstytucyjnie formułę uzupełniającą zawartość normatywną art. 1 § 1 KK**. Jej uzupełniająca rola wyraża się przede wszystkim w możliwości zabronienia pod groźbą kary określonego typu zachowania w stosownej umowie międzynarodowej lub w stosownym akcie organizacji międzynarodowej.

Odnotować jednak należy, że **ujęcie art. 42 ust. 1 Konstytucji RP wyzwała pytanie o jego harmonizację z art. 1 § 1 KK**. Niektórzy twierdzą, że o pełnej zgodności mówić tu nie sposób, gdyż art. 42 ust. 1 Konstytucji RP w pewnym zakresie – zakresie wyznaczonym tzw. klauzulą norymberską w ścisłym, właściwym rozumieniu tego wyrażenia – przewiduje możliwość odstępstw od zasady *nullum crimen sine lege*, czego – jak wiadomo – nie przewiduje się w art. 1 § 1 KK. Inni natomiast podnoszą, że w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP tego nie uczyniono. Jak się wydaje, racja leży po stronie przedstawicieli pierwszego stanowiska. Zdaniem *B. Kunickiej-Michalskiej* (w: *G. Rejman*, KK. Komentarz. Część ogólna, 1999, s. 31 i n.), autorki optującej za zasadność pierwszego poglądu, uzasadnienia na jego rzecz dostarcza argument, według którego zd. 2 art. 42 ust. 1 Konstytucji RP sformułowano, wzorując się na formułach art. 15 ust. 2 MPPOiP oraz art. 7 ust. 2 EKPC. Formuły te – przypomnijmy – są następujące: „Nic w niniejszym artykule nie ogranicza sądenia i karnia jakiegokolwiek osoby za jakikolwiek czyn lub zaniechanie, które w chwili ich popełnienia stanowiły przestępstwo w myśl ogólnych zasad prawa uznanych przez społeczność międzynarodową” (art. 15 ust. 2 MPPOiP), „Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądeniu i karaniu osoby winnej działania lub zaniechania, które w czasie popełnienia stanowiły czyn zagrozony karą według ogólnych zasad uznanych przez narody cywilizowane” (art. 7 ust. 2 EKPC), i nabierają one jasności (a zarazem znaczenia w rozważanej kwestii zgodności art. 42 ust. 1 Konstytucji RP z art. 1 § 1 KK) wespół z ustępami pierwszymi cytowanych dokumentów międzynarodowych; ustępy te – także przypomnijmy – mają następujące brzmienie: „Nikt nie może być skazany za czyn lub zaniechanie, które w myśl prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowiły przestępstwa w chwili ich popełnienia. (...)” – art. 15 ust. 1 MPPOiP; „Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego popełnienia. (...)” – art. 7 ust. 1 EKPC. Według opinii *B. Kunickiej-Michalskiej* (w: *G. Rejman*, KK. Komentarz. Część ogólna, 1999, s. 32): „Takie sformułowanie Paktu, jak i Konwencji Europejskiej, świadczy o tym, że w ust. 2 art. 15 Paktu i w ust. 2 art. 7 Konwencji chodzi nie o umowy międzynarodowe (które mieszczą się w ust. 1 art. 7 Konwencji i ust. 1 art. 15 Paktu) lecz o ogólne zasady prawa (ogólne zasady przyjęte przez narody cywilizowane)”. Interpretacja, dodaje autorka (*B. Kunicka-Michalska*, w: *G. Rejman*, KK. Komentarz. Część ogólna, 1999, s. 32), że „zdanie drugie ust. 1 art. 42 Konstytucji jest przejściem wskazanej klauzuli Paktu i Konwencji Europejskiej (tzw. klauzuli norymberskiej) da się uzasadnić ujęciem tej klauzuli w projekcie senackim i sejmowym Konstytucji (...)”. *B. Kunicka-Michalska* (w: *G. Rejman*, KK. Komentarz. Część ogólna, 1999, s. 32), poszukując uzasadnienia na rzecz poglądu, według którego sformułowanie art. 42 ust. 1 Konstytucji RP obejmuje i tzw. klauzulę norymberską w jej ścisłym znaczeniu, podnosi także, że: „Gdyby (...) w Konstytucji RP znalazła się zasada *nullum crimen sine lege anteriori*, ujęta jako zasada bezwzględna (czyli bez drugiego zdania art. 42 ust. 1 Konstytucji), to ust. 2 art. 15 Paktu i ust. 2 art. 7 Konwencji Europejskiej nie mogłyby być zastosowane w Polsce (...)”. Odnosząc się do tego argumentu, stwierdzić w pierwszej kolejności należy, że – w istocie – gdyby w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP nie zawarto treści sformułowanej w zd. 2 tego przepisu, to istotnie nie byłoby wówczas konstytucyjnie umocowanej możliwości stosowania ust. 2 art. 15 MPPOiP i ust. 2 art. 7 EKPC. Dodać jednak od razu trzeba, że wówczas nie tylko tych uregulowań prawa międzynarodowego nie można byłoby stosować. Ograniczenie art. 42 ust. 1 Konstytucji RP tylko do treści wyartykułowanej w zd. 1 tego przepisu skutkowałoby także tym, iż nie można byłoby wówczas stosować jakichkolwiek regulacji prawnomiędzynarodowych, a więc i ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych oraz aktów prawnych stosownych organizacji międzynarodowych, o których mowa w art. 91 Konstytucji RP (Konstytucja RP nie przewiduje bowiem pierwszeństwa norm prawa międzynarodowego, a więc

[Przejdź do księgarni →](#)